

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI IJTIMOIIY FAOLLIKKA,
IJODKORLIKKA YO‘NALTIRUVCHI PEDAGOGIK OMILLAR**

Toxirova Shaxnoza Maxmudjon qizi

UNIVERSITY OF BUSINESS AND SCIENCE

nodavlat oliy ta'lim muassasasi

Maktabgacha-boshlang'ich ta'lim va

jismoniy tarbiya kafedrasi o'qituvchisi

Tel: +99894 551-78-78

Annotatsiya; Ushbu maqolada faoliyat, pedagogik faoliyat, tashkil etish, ijtimoiy faollik, ijodkorlik, pedagogik odobini egallash, o'qituvchi o'z xatti-harakatini doimo nazorat qilishi, o'qitish jarayonining fiziologik asosi sifatida reflekslar va signallar sistemalari, oliy nerv faoliyatiga ongli munosabatni shakllantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar; O'qituvchi, talaba, faoliyat, pedagogik faoliyat, ijtimoiy faollik, ijodkorlik, pedagogik odob, o'qitish jarayonining fiziologik asosi, reflekslar va signallar.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, НАПРАВЛЯЮЩИЕ БУДУЩИХ
ПЕДАГОГОВ К СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ, ТВОРЧЕСТВУ**

Аннотация; В данной статье освещаются вопросы функционирования, педагогической деятельности, организации, социальной активности, творчества, овладения педагогическим этикетом, постоянного контроля педагогом своего поведения, рефлексов и сигнальных систем как физиологической основы процесса обучения, формирования сознательного отношения к высшей нервной деятельности.

Ключевые слова; Учитель, ученик, деятельность, педагогическая деятельность, социальная активность, творчество, педагогический этикет, физиологическая основа процесса обучения, рефлекс и сигналы.

**PEDAGOGICAL FACTORS DIRECTING FUTURE TEACHERS TO
SOCIAL ACTIVITY, CREATIVITY**

Abstract; This article covers the issues of activity, pedagogical activity, Organization, social activity, creativity, mastery of pedagogical etiquette, constant control of the teacher's behavior, reflexes and systems of signals as the physiological basis of the teaching process, the formation of a conscious attitude towards higher nervous activity.

Keywords; Teacher, student, activity, pedagogical activity, social activity, creativity, pedagogical etiquette, physiological basis of the teaching process, reflexes and signals.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712 son Farmonida “oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilari umumiy sonining qariyb 25 foizini «Pedagogika» mutaxassisligi bitiruvchilari tashkil etishi va bu mutaxassislik eng ommaviylardan biri bo‘lishiga qaramasdan, uning jozibadorligi pastligi sababli pedagogika yo‘nalishidagi oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilarining o‘z kasbi bo‘yicha mehnat qilish motivatsiyasi past darajada qolmoqda, pedagog xodimlarning malaka talablarini, shuningdek yangilangan ta’lim standartlarini joriy etish uchun egallanadigan ko‘nikmalarni aniqlashning yangi usullarini joriy etish, yosh o‘qituvchilarni, ularning xizmat mavqei o‘zgarishini hisobga olgan holda, kasbiy qo‘llab-quvvatlash va hamkorlikda ishlash mexanizmini takomillashtirish” kerakligi alohida ta’kidlangan.

O‘qituvchilik-ijodkorlik va faol izlanuvchanlikka asoslangan kasb. Pedagogikada “kasbiy o‘zini-o‘zi tarbiyalash”, “o‘zini-o‘zi boshqarish” va “o‘zini-o‘zi tahlil etish” mazmun-mohiyati jihatidan ijtimoiy faollikka, ijodkorlikka yo‘naltiruvchi omillar vazifasini o‘taydi.

Ijtimoiy faollik, ijodkorlik murakkab jarayon bo‘lib, insonda birdaniga vujudga kelmaydi. Olib borilgan izlanishlarimizning ko‘rsatishicha, o‘qituvchi shaxsining ijtimoiy faolligining shakllanishi uning ushbu kasbni tanlagan davriga to‘g‘ri keladi. O‘qituvchi bolaligidan yoki shu kasbni tanlagan davridan e’tiboran kasbning mas’uliyati, mohiyati, ayniqsa, xalq va Vatan ravnaqi yo‘lidagi o‘rnini qanchalik erta anglab yetsa, unda ijtimoiy faollik kurtaklari shunchalik tez shakllanishi ayon bo‘ladi.

Aksariyat holda bola oilasida ota-onasiga, o‘zidan kattalarga, bog‘chada maktabgacha ta’lim tarbiyachisiga, maktabda birinchi o‘qituvchisiga albatta taqlid qila boshlaydi. Ijtimoiy faollik, ijodkorlik barkamol shaxs tarbiyasining tarkibiy qismi hisoblanadi. Maktab esa, o‘quvchi yoshlarni ijtimoiy hayotga yo‘naltiruvchi sahna vazifasini o‘taydi. Chunki har bir ezgulik, yaxshilik, diyonat va mehribonlikning boshlanish nuqtasi maktab bo‘ladi. “O‘qituvchi-o‘quvchi” munosabatidagi og‘zaki va yozma nutq madaniyati ijtimoiy faollik, ijodkorlik omili vazifasini o‘taydi.

“Ta’lim jarayoniga interfaol metodlarning tatbiqi asosida o‘quvchi va talabalarning dars jarayonidagi faolligiga, ijodkorligiga erishish ijtimoiy faollikka yo‘naltiruvchi omil vazifasini o‘tashi mumkinligi tadqiqiy kuzatuvlar va tajriba-sinov ishlarimiz jarayonida o‘z e’tirofini topdi”[2.172]. Ma’lumki, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’lim-tarbiya jarayoniga tadqiqiy masalasida turlicha yondashuvlar mavjud. Bu holni ayrim pedagog olimlar hali zamonaviy pedagogik texnologiyalarning metodologiyasi aniq emasligida deb ko‘rsatishga urinadilar. Biz o‘z tadqiqiy izlanishlarimizda bu fikrga qo‘shilmaymiz. Chunki, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning metodologik asoslari mamlakatimizda to‘liq ishlab chiqilgan va nazariy jihatdan asoslangan. Yondashuvlar masalasiga kelsak, “texnologiya”, “metod”, “metodika”, “ta’lim texnologiyasi”, “pedagogik texnologiya” kabi tushunchalarning

ta'riflarida ozroq farqlar ko'zga tashlansa-da, ammo maqsad va vazifaning qo'yilishida uyg'unlik va mushtaraklik mavjud. Shunday bo'lsa-da, yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, bu ma'naviy va ruhiy jihatdan mohiyatini anglagan holda kasb tanlashi shaxsning ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topa olishida alohida ahamiyat kasb etishini o'quvchilarning tushunib yetganligi olib borilgan suxbat va savol-javoblarimiz mobaynida aniq bo'ldi. Qolgan motiv ham qaysidir ma'noda ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ularning o'rnini mutlaqo inkor qilish mumkin emas.

Kuzatish, suhbat, savol-javob va so'rovnoma metodlari asosida ijtimoiy faol, ijodkorlik o'qituvchi shaxsi shakllanishining amaldagi holatini o'rganish jarayonida yana shu narsa aniqlandiki, bugungi kunda aksariyat ota-onalar o'z farzandlarini bozor iqtisodiyoti munosabatlaridan kelib chiqqan holda iqtisodiyot, xuquq, tibbiyot kabi kasblarga ko'proq da'vat etayotganliklari ma'lum bo'ldi. O'qituvchilik kasbi esa, yuqoridagi kasblardan ancha keyin turishi ma'lum bo'ldi.

Jamiyatimizning ma'naviy yangilanishi ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirish jahon hamjamiyatiga qo'shilishini ta'minlaydigan demokratik huquqiy davlat qurish kadrlar tayyorlashning milliy masalasi ustivor mezon sifatida muhim rol o'ynaydi. Chunki xalqning boy intellektual merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyaning yangi yutuqlari asosida mukammal tayyorgarlikdan o'tgan kadrlarni tayyorlashning yangi tizimini shakllantirish O'zbekiston Respublikasi taraqqiyotining muhim shartlaridan biri bo'lib qoldi.

Mana shu ma'noda bugungi mustaqillik sharoitida kadrlar tayyorlashning milliy modelini ro'yobga chiqarish, har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lim - tarbiyani ongli ravishda idrok eta oladigan, davlat, jamiyat va oila oldida javobgarlik hissini yuragiga tuya oladigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutish bilan birga, ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash milliy tizimini yaratish maqsadida respublikamizning demokratik va huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyat qurish yo'lidan izchil ilgari lab borayotganligi; davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligi qaror topganligi; milliy o'zlikni anglashning o'sib borishi, vatanparvarlik, o'z vataniga iftixor tuyg'usining shakllanayotganligi, boy milliy madaniy-tarixiy an'analarga va xalqimizning intellektual merosiga hurmatning ortib borayotganligidir. Yana shu narsani alohida qayd etish joizki, endilikda O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyasi, respublikaning jahondagi mavqei va obro' - e'tiborining tobora ortayotganligi ham mazkur islohotlarni tezlikda amalga oshirish lozimligi pedagogik zaruriyat bo'lib qoldi.

Hozirgi davr taraqqiyotidan kelib chiqsak O‘zbekistonda ta’lim-tarbiya tobora rivojlanmoqda, o‘qituvchi kadrlar tayyorlash saviyasi davlatimiz ko‘rsatmalariga muvofiq ravishda ortib bormoqda

Pedagoglik alohida kasb bo‘lib, u har bir mutaxassisdan yuksak darajada g‘oyaviy-siyosiy yetuklikni intellektual barkamollikni va ensiklopedik ma’lumotlilikni, insoniy aql va ezgulik urug‘ini tarqatuvchi dehqon va bog‘bon sifatida olijanob shaxs bo‘lishini taqozo etadi. Hozirgi zamon pedagogikasi fani har bir o‘qituvchidan kasbiy jihatdan yetuk bo‘lishni va pedagogik mahorat va qobiliyatni, mahoratni to‘liq egallagan bo‘lishlikni talab etmoqda Pedagogik mahoratga va qobiliyatga, texnikaga ega bo‘lmasdan turib haqiqiy o‘qituvchi bo‘lish mumkin emas degan tushuncha kelib chiqadi. O‘zida pedagogik mahoratni va qobiliyatni umumlashtirgan inson bolalarni seva oladi, ular uchun jonini fido qila oladi, ularga haqiqiy ustoz bo‘la oladi. “Ta’lim-tarbiyada o‘qituvchi-murabbiylarning pedagogik mahoratini mukammal egallashi hal qiluvchi ahamiyatga egadir”[3.29]. Shu bois jahonning barcha oliy o‘quv yurtlarida bu masalaga alohida yondashuv amalga oshirilmoqda.

“Pedagoglik kasbini tanlagan kishi avvalo sog‘lom bo‘lishi, so‘zlarni to‘g‘ri va yaxshi talaffuz qila olishi, asablari joyida, vazmin bo‘lishi darkor. Shuningdek, bolalarni yoqtirishi, ular bilan ishlashga mayli, boshqalar bilan muloqat qila olishi, xushmuomalaligiga, kuzatuvchanligi, keng fikrlay olishi, o‘ziga va boshqalarga nisbatan talabchanligi ham kishining pedagogik faoliyatga yaroqligini ko‘rsatadi”[4.34]. Bu sifatlar kishida bor- yo‘qligini tibbiyot xodimlari, ruhshunos, pedagoglar og‘zaki va yozma savol - javoblar yordamida aniqlay oladi.

“Pedagogik faoliyatning nazariy asosi kasbga oid bilimlardir. U faqatgina o‘z predmetini emas, balki pedagogika va psixologiyaga doir bilimlarini o‘zlashtirishi va ularni muntazam to‘ldirib borishi lozim. Ilmiy psixologik-pedagogik bilimlar sistemasining mavjudligi o‘qituvchiga faqat o‘z sinfini hamda ayrim o‘quvchilarni o‘rganish va ularning to‘g‘ri harakteristikasini tuzishgina emas, balki o‘quvchilar jamoasi bilan va uning har bir a‘zosining rivojlanishi istiqbollarni ham belgilash imkonini beradi. o‘qituvchi-tarbiyachining amaliy faoliyati bu ko‘plab pedagogik vazifalarni beto‘xtov hal qilishdir”[5.6]. O‘zining kasbga doir bilimlar to‘plamidan ijodiy foydalangan o‘qituvchigina ularni muvaffaqiyatli hal etishi mumkin.

Pedagogik odobini egallash o‘qituvchidan o‘z ustida puxta, o‘ylab ishlashni talab qiladi. O‘qituvchi o‘z xatti-harakatini doimo nazorat qilishi, qarashi, ishorasi bilan o‘quvchilar xatti - harakatiga o‘z munosabatini bildira bilish kerak. Ya’ni pedagoglik odobi o‘qituvchida o‘z tuyg‘ularini ifoda qilishning sof tashqi malakalari mavjud bo‘lishini ham nazarda tutadi.

“O‘quv jarayonini muvaffaqiyatli va serunum tashkil etishda o‘qituvchi va o‘quvchilarning mehnat faoliyatlarini chuqur o‘rganish muhim rol o‘ynaydi”[6.67].

“O‘quv jarayonini ilmiy asosda tashkil etishda uning psixologik-fiziologik tomonini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlarni o‘zlashtirishda talabalarning eshitish, ko‘rish, fikrlash xususiyatlarining qay darajada ekanligi, bunga muvofiq ravishda sarf bo‘ladigan mehnat alohida hisobga olinishi kerak”[7.130]. Shuning uchun o‘quv rejasini tuzishda va ulardagi fanlarni dars jadvallariga joylashtirishda har tomonlama o‘ylab ish yuritish maqsadga muvofiqdir.

O‘qitish jarayonining fiziologik asosi sifatida reflekslar va signallar sistemalari haqidagi, oliy nerv faoliyati haqidagi ta’limotdan foydalaniladi. Oliy nerv faoliyati haqidagi ta’limotga ko‘ra, kishida ruhiy o‘zgarish va tassurot tashqi muhit natijasida yuz beradi va ichki faoliyat bilan o‘zaro bog‘liq bo‘ladi. Fiziologik va ruhiy jihatdan o‘qitish nazariyasining asosi oliy maktabda o‘qitish jarayoni uchun ham asos qilib olinadi hamda refleks va signallarga oid yangi tekshirishlar asosida to‘ldirib boriladi.

Xulosa o‘rnida, o‘qituvchining pedagogik mahoratini doimiy oshirib borish va uni rivojlantirishda maktabdagi metod birlashmalarning xizmati katta. Metod birlashmalarda o‘qituvchilar fikr almashadilar: o‘zaro kuzatilgan darslar muhokama qilinadi. Yosh va tajribasiz o‘qituvchilarga maslahatlar uyushtiriladi, ilg‘or tajribalarni keng ommalashtiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712 son Farmoni
2. Saidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. T.: Moliya. 2003y 172-bet
3. Jumaev A. O‘qituvchi shaxsi shakllanishining ayrim masalalari. //Pedagogik ta’lim. Toshkent. 2007 y 29 b
4. Almetov N.Sh. Pedagogika //O‘quv qo‘llanma - Almata, 2001. 34 b.
5. Jumaev A. Ijtimoiy faol o‘qituvchi shaxsi shakllanishining pedagogik-psixologik omillari. Uslubiy qo‘llanma. Toshkent. 2008 y 127 b.
6. Mahkamov U. O‘quvchilarning axloqiy madaniyatini shakllantirish muammolari. - Toshkent, O‘zbekiston, 1993. 67 b.
7. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish. Monografiya. -Toshkent: FAN, 2004. 130 b.